

ПРИПИНЕННЯ ДОГОВОРУ СТРАХУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

О. А. Файер,

к.ю.н., доцент

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

fayer.lena@yandex.ua

Стаття присвячена питанням щодо припинення договору страхування професійної відповідальності. Автором звертається увага на те, що причинами, які тягнуть за собою припинення договору страхування, є: причини, які не залежать від волі сторін; причини, які залежать від волі однієї зі сторін; причини, які залежать від волі обох сторін. Автор зауважує, що підстави припинення договору страхування визначені Законом України «Про страхування», однак в даній статті автор приділяє увагу, зокрема, таким підставам припинення договору страхування професійної відповідальності, як відмова від договору та його розірвання.

Договір страхування професійної відповідальності має свою специфіку, у зв'язку з чим в статті розглядаються підстави односторонньої відмови страховика і страхувальника від договору страхування професійної відповідальності та правові наслідки відмови від договору для кожної зі сторін. У порівняльному аспекті автором здійснений аналіз норми статті 958 ЦК РФ щодо припинення договору страхування до настання строку, на який він був укладений. Автор зауважує, що цілком доречною підставою односторонньої відмови від договору страхування професійної відповідальності з боку страхувальника є припинення в установленому порядку професійної діяльності.

В статті автором приділяється увага таким підставам розірвання договору страхування професійної відповідальності, як розірвання вказаного договору за домовленістю сторін; у зв'язку із істотним порушенням іншою стороною умов договору; у разі істотної зміни обставин, якими керувалися сторони при укладанні договору.

Ключові слова: договір, страхування професійної відповідальності, страховик, страхувальник, одностороння відмова, розірвання.

ПРЕКРАЩЕНИЕ ДОГОВОРА СТРАХОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ

Статья посвящена вопросам прекращения договора страхования профессиональной ответственности. Автор обращает внимание на то, что причинами, которые влекут за собой прекращение договора страхования, являются: причины, не зависящие от воли сторон; причины, не зависящие от воли одной из сторон; причины, которые зависят от воли обеих сторон. Автор подчеркивает, что основания прекращения договора страхования определены Законом Украины «О страховании», однако в данной статье уделяется внимание таким основаниям прекращения договора страхования профессиональной ответственности, как отказ от договора и его расторжение.

Договор страхования профессиональной ответственности имеет свою специфику, в связи с чем в статье рассматриваются основания одностороннего отказа страховщика и страхователя от договора страхования профессиональной ответственности и правовые последствия отказа от договора для каждой из сторон. В сравнительном аспекте автором осуществлен анализ нормы статьи 958 ГК РФ о прекращении договора страхования до наступления срока, на который он был заключен. Автор замечает, что вполне уместным основанием одностороннего отказа от договора страхования профессиональной ответственности со стороны страхователя является прекращение в установленном порядке профессиональной деятельности.

В статье автором уделяется внимание таким основаниям расторжения договора страхования профессиональной ответственности, как расторжение указанного договора по договоренности сторон; в связи с существенным нарушением другой стороной условий договора; в случае существенного изменения обстоятельств, которыми руководствовались стороны при заключении договора.

Ключевые слова: договор, страхование профессиональной ответственности, страховщик, страхователь, односторонний отказ, расторжение.

TERMINATION OF THE PROFESSIONAL LIABILITY INSURANCE CONTRACT

This article deals with the problems of termination of the professional liability insurance contract. The author pays attention to the fact that the causes that lead to the termination of the insurance contract are the reasons that do not depend on the will of the parties; reasons that do not depend on the will of one of the parties; reasons which depend on the will of the both parties. The author specifies that the grounds for termination of the insurance contract are provided by the Insurance Act of Ukraine, however, in this article, the author focuses on such grounds for termination of the professional liability insurance contract as a unilateral refusal to the contract and its termination.

Professional liability insurance contract has its own peculiarities. The author of this article discusses the grounds of a unilateral refusal to the professional liability insurance contract for the insurer and the insured and legal consequences of that contract refusal for each party. In a comparative perspective the author analyzes the provisions of Article 958 of the Russian Federation Civil Code on the termination of an insurance contract before the term which he was concluded for. The author notes that cessation of the professional activity in the prescribed manner is an appropriate ground for the insured to withdraw from the professional liability insurance contract

The article focuses on such termination grounds of the professional liability insurance contract as the termination of the contract by the agreement of the parties; in connection with the breach of the contract; in the event of the change in circumstances that were significant for the parties at the conclusion of the contract.

Key words: contract, professional liability insurance, insurer, insured, unilateral refusal, termination.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій, показує, що підставам припинення договору страхування професійної відповідальності приділено недостатньо уваги й проблема є актуальною, але науковцями розглядаються більш загальні підстави припинення договору страхування, без виокремлення специфічних аспектів, які притаманні припиненню саме договору страхування професійної відповідальності.

Питання щодо підстав та порядку припинення договору страхування професійної відповідальності висвітлювали в своїх роботах такі українські науковці, як: В. Д. Базилевич, О. Залстов, Р. А. Майданик, О. І. Міхно, С. С. Осадець, Я. О. Чапичадзе та вчені інших країн: В. І. Серебровський, О. І. Худяков, Г. Ф. Шершеневич. Вимагають подальшого наукового дослідження поставлені проблеми щодо підстав припинення договору страхування професійної відповідальності та правових наслідків припинення вказаного договору.

Метою цієї статті є визначення підстав припинення договору страхування професійної відповідальності й розгляд правових наслідків у разі припинення вказаного договору за різними підставами.

Припинення договору має місце там, де повністю припиняється договірне зобов'язання. З цього приводу О. І. Міхно зауважує, що під припиненням договору необхідно розуміти у широкому доктринальному значенні припинення (ліквідацію) його чинності за суб'єктивними чи об'єктивними підставами та припинення договірних прав та обов'язків на майбутній період [2, с. 47].

Г. Ф. Шершеневич слушно зазначав, що договір страхування у випадках часткового пошкодження об'єкта страхування чи при здійсненні виплати страхового відшкодування за наявності страхового випадку, не припиняється, правові відносини між учасниками зобов'язання залишаються, але у зміненому вигляді (зменшується розмір страхової суми або розмір страхового відшкодування, на яке може розраховувати страхувальник або вигодонабувач при настанні іншого страхового випадку в період дії укладеного договору страхування) [8, с. 229].

Як правильно підкреслює В. І. Серебровський, причини, які тягнуть за собою припинення договору страхування, можуть бути поділені на три групи: 1) причини, які не залежать від волі сторін; 2) причини, які залежать від волі одного з контрагентів; 3) причини, які залежать від взаємної згоди сторін [4, с. 540].

У главі 50 ЦК України перелічені найпоширеніші підстави припинення зобов'язань, але цей перелік не є вичерпним, тобто договором та законом можуть бути передбачені інші підстави припинення зобов'язань. Серед підстав припинення договірної зобов'язання є відмова від договору та його розірвання. Проаналізуємо юридичні факти припинення договору страхування професійної відповідальності. Загальні підстави припинення договору страхування, визначені ст. 28 Закону України «Про страхування», притаманні і договору страхування професійної відповідальності [7; 3].

У зв'язку із специфікою договору страхування професійної відповідальності інтерес представляє підстава припинення договору страхування — одностороння відмова від договору страхування.

Одностороння відмова від договору може мати місце тільки у випадках, коли право на таку відмову встановлено договором чи законом. Слід мати на увазі те, що повна або часткова відмова від договору здійснюється за рішенням сторони без її звернення до суду і тягне за собою припинення або зміну договору. Ми погоджуємося з думкою С. О. Соменкова, який зазначає, що одностороння відмова від виконання договору є дією фізичної або юридичної особи, що направлена на припинення цивільних прав та обов'язків, які випливають із договору [5, с. 90].

О. І. Худяков, відповідаючи на питання, чи рівнозначні поняття «відмова від договору» та «відмова від виконання договору», приходять до висновку, що так, і зазначає, що важко знайти інший зміст поняття «відмова від договору», ніж як «відмова від виконання договору» [6, с. 658]. З наведеними думками можна погодитися, оскільки відмова страхувальника від договору страхування означає, що він втратив інтерес до страхування, і, як наслідок, не потребує страхового захисту.

Розглянемо підстави односторонньої відмови сторін від договору, встановлені законом та зробимо висновок щодо правових наслідків, які виникають із цих підстав відмови від договору страхування професійної відповідальності.

Підставами односторонньої відмови страховика від договору страхування професійної відповідальності є (ст. 997 ЦК України) [7]:

1) прострочення страхувальником внесення страхового платежу і несплата його протягом десяти робочих днів після пред'явлення страховиком письмової вимоги про сплату страхового платежу. Сторони договору страхування професійної відповідальності при його укладенні мають право обговорити питання щодо відмови страховика від договору страхування та визначити умову договору щодо неможливості відмови страховика від договору страхування професійної відповідальності;

2) невиконання страхувальником умов договору страхування. В цьому випадку страховик повинен повернути страхувальнику страхові платежі за період, що залишився до закінчення строку дії договору, з вирахуванням нормативних витрат на ведення справи, визначених при розрахунку страхового тарифу, та фактично здійснених страхових виплат;

3) інші підстави, встановлені договором страхування професійної відповідальності.

Отже, правовим наслідком відмови від договору страхування з боку страховика є припинення договору страхування професійної відповідальності, при цьому страховик повинен повернути страхувальнику страхові платежі повністю або з вирахуванням нормативних витрат на ведення справи.

Підставами односторонньої відмови страхувальника від договору страхування професійної відповідальності є (ст. 997 ЦК України) [7]:

1) порушення умов договору страхування страховиком. У цьому випадку страховик зобов'язаний повернути страхувальнику сплачені ним страхові платежі повністю;

2) інші підстави, визначені договором страхування професійної відповідальності.

Отже, правовим наслідком відмови від договору страхування з боку страхувальника є припинення договору страхування професійної відповідальності, при цьому страховик повинен повернути страхувальнику страхові платежі повністю або за період, що залишився до закінчення строку договору, з вирахуванням нормативних витрат на ведення справи.

Страхувальник та страховик мають право вказати в договорі страхування інші конкретні підстави, які даватимуть їм право на односторонню відмову від договору страхування професійної відповідальності, наприклад, пов'язані із видом та умовами професійної діяльності страхувальника.

Вважаємо, що при розгляді питань цієї проблематики, у порівняльному аспекті представляє інтерес норма статті 958 ЦК Російської Федерації, якою закріплено, що договір страхування припиняється до настання строку, на який він був укладений, якщо після його вступу в силу можливість настання страхового випадку відпала та існування страхового ризику припинилось за обставинами іншими, ніж страховий випадок. До таких обставин, зокрема, відносяться: загибель застрахованого майна з причин, інших, ніж настання страхового випадку; припинення в установленому порядку підприємницької діяльності особою, яка застрахувала підприємницький ризик або ризик цивільної відповідальності, пов'язаної з цією діяльністю [1].

Зауважимо, що у нашому випадку, коли мова йде про припинення договору страхування професійної відповідальності, цілком доречною підставою односторонньої відмови від договору страхування з боку страхувальника є припинення в установленому порядку професійної діяльності. Правовим наслідком такої відмови від договору страхування професійної відповідальності повинно бути припинення договору страхування з утриманням страховиком страхових платежів пропорційно часу, протягом якого діяв договір страхування.

Наступне, на що треба звернути увагу, це припинення договору страхування професійної відповідальності шляхом його розірвання.

Статтею 997 ЦК України передбачено, що договір страхування припиняється у випадках, встановлених договором та законом, отже, ця норма дозволяє зробити висновок щодо можливості припинення договору страхування шляхом його розірвання.

Здійснюючи аналіз норм, закріплених у статтях 651-654 ЦК України, робимо висновок, що основни-

ми підставами розірвання договору страхування професійної відповідальності є такі [7].

1. Домовленість сторін, яка можлива лише у разі, якщо інше не передбачено в договорі чи законі. Домовленість про розірвання договору здійснюється в тій самій формі, що й договір, якщо інше не встановлено законом.

Підкреслимо, що у випадку розірвання договору страхування професійної відповідальності за згодою сторін, воно обмежується інтересами вигодонабувача, який визначений в договорі страхування, оскільки метою страхування професійної відповідальності є захист, в першу чергу, майнових інтересів саме вигодонабувача, яким є клієнт страхувальника – особи, яка здійснює професійну діяльність, якому завдано шкоду внаслідок професійних помилок страхувальника. В такому випадку, залежно від підстави розірвання договору страхування професійної відповідальності слід також одержати згоду вигодонабувача.

2. Істотне порушення іншою стороною умов договору, тобто таке порушення стороною договору, коли внаслідок завданої цим шкоди друга сторона значною мірою позбавляється того, на що вона розраховувала при укладенні договору. Таке розірвання договору можливе лише за рішенням суду на вимогу однієї зі сторін за договором.

3. У разі істотної зміни обставин, якими сторони керувалися при укладенні договору, договір може бути розірвано за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті зобов'язання. При цьому зміна обставин є істотною, якщо вони змінилися настільки, що, якби сторони могли це передбачити, вони не уклали б договір або уклали б його на інших умовах. Якщо сторони не досягли згоди щодо приведення договору у відповідність із обставинами, що істотно змінились, або щодо його розірвання, договір може бути розірвано за рішенням суду.

4. Інші випадки, встановлені договором або законом.

Пропозиція або вимога про припинення договору страхування професійної відповідальності не може бути заявлена страховиком після того, як йому стало відомо про настання страхового випадку, в силу якого він зобов'язаний здійснити виплату страхового відшкодування. В цьому випадку страховик має право на відмову від виплати страхового відшкодування, якщо для цього в нього наявні самостійні підстави, які визначені чинним законодавством та умовами договору.

Підсумовуючи викладене, приходимо до висновку, що припинення договору страхування професійної відповідальності може відбуватися у зв'язку з припиненням зобов'язання, що впливає з договору та підпорядковане загальним правилам щодо припинення зобов'язань. Підставами припинення договору страхування професійної відповідальності також є відмова від договору та розірвання договору страхування.

Подальші дослідження мають спрямовуватися на вдосконалення і розкриття усіх підстав припинення договору страхування професійної відповідальності. Пропонується прийняти постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку та правил проведення обов'язкового страхування про-

фесійної відповідальності осіб, діяльність яких може заподіяти шкоду третім особам», що передбачено статтею 7 Закону України «Про страхування», якою і буде визначений порядок припинення договору страхування професійної відповідальності, підстави та правові наслідки для сторін у разі його припинення.

Література

1. Гражданский кодекс Российской Федерации: Части первая, вторая, третья и четвёртая. — М. : Издательство «Омега-Л», 2008. — 665 с. — (Кодексы Российской Федерации).
2. Міхно О. І. Припинення договору за цивільним законодавством України : монографія / О. І. Міхно. — К. — Х. : ТОВ «Оберіг», 2009. — 224 с.
3. Про страхування : Закон України від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 18. — Ст. 78.
4. Серебровский В. И. Избранные труды по наследственному и страховому праву / В. И. Серебровский. — М. : Статут, 2003. — 558 с.
5. Соменков С. А. Расторжение договора в гражданском обороте: теория и практика / С. А. Соменков. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : МЗ-Пресс, 2005. — 208 с.
6. Худяков А. И. Страхование право / А. И. Худяков. — СПб. : Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. — 691 с.
7. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40 — 44. — Ст. 356.
8. Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права (по изданию 1907 г.) / Г. Ф. Шершеневич; вступ. ст. Е. А. Суханова. — М. : Фирма «СПАРК», 1994. — 466 с.